

Poslechová komparace probíraných stylů, jejich proměn a charakteristik v souvislosti se zhudebňovanou poezií I.

V předchozích textech jsme se věnovali nastínění problematiky vývoje písně v podstatné části německojazyčné oblasti zhruba mezi léty 1740 až 1820. Hovořili jsme o emancipaci písně (Lied) jako útvaru, jejím prosazení vůči různým podobám ódy. Seznámili jsme se s estetickými a uměleckými charakteristikami rozličných písňových škol a tradic, jako byla I. a II. berlínská písňová škola, písňová škola švábská a vídeňská. Cílem dnešní lekce je formou poslechové komparace nahlédnout stylové charakteristiky a proměny v tomto žánru prizmatem fenoménu zhudebňované poezie, která byla v této sféře klíčovým aspektem a často i katalyzačním prvkem dalšího vývoje a stylové progresu. Při vlastním srovnání budeme vycházet z toho, co jsme se o jednotlivých školách i jejich představitelích dozvěděli.

Johann Wolfgang Goethe (1749-1832)

„Každý by měl denně poslouchat trochu hudby, přečíst nějakou báseň, podívat se na dobrý obraz a pokud možno říci několik rozumných slov.“

Díky své žánrově a stylově velmi rozmanité poetické tvorbě, jež sahala od adaptací lidové poezie, přes milostné písně, balady, ódy, hymny a dithyramby až k filozoficky laděné hermeneutické lyrice, se stal velmi vyhledávaným a často zhudebňovaným autorem zvláště ve sféře písně, o jejíž vývoj i umělecké a estetické pojetí se soustavně zajímal. Univerzalita a obsahová pestrost jeho literárních děl, stejně jako jejich vnitřní muzikalita k nim přitahovala skladatele jak v době jejich vzniku, tak i o mnoho let později. Jeho verše je tak možno nalézt jak v písních autorů II. berlínské písňové školy jako byl Reichardt, nebo Zelter, III. berlínské školy (F. M. Bartoldi, F. Hensel Mendelssohn), u autorů školy švábské (R. Zumsteeg), ale i vídeňské (Mozart, Beethoven a zvl. Schubert) i celé řady mladších autorů.

Ačkoliv Goethe sám nekomponoval, byl jeho život s hudebním uměním úzce provázán. V průběhu života udržoval kontakty s četnými hudebníky a skladateli, psal libreta k rozličným hudebním hrám, sbíral lidové písně, jako ředitel výmarského divadla zajišťoval nastudování a realizaci operních představení. Věnoval se výzkumu v oblasti hudební akustiky a hudební antropologie a zasloužil se o rozvoj hudební historiografie. Vytvořil si vlastní koncepci písňové estetiky, jež měla mnohé styčné body s uměleckou koncepcí II. berlínské písňové školy. Goethe jednoznačně upřednostňoval strofickou píseň před prokomponovanou, vyžadoval, aby hudební složka a zvláště doprovod byly pojaty takovým způsobem, aby neodváděli posluchačovu pozornost od obsahu zhudebňované básně. Klíčovou úlohu přisoudil

vokálnímu interpretovi, který měl svým přednesem odstínit všechny výrazové a významové nuance básně.

Erlkönig

Nejprve se podívejme na jednu z nejslavnějších Goethových balad, Erlkönig, jež se již od chvíle svého literárního zrodu dočkala četných hudebních zpracování. Pro snadnější orientaci a vyhodnocení hudebního pojetí uvádím jak německý originál, tak i české přebásnění.

Der Erlkönig

Wer reitet so spät durch Nacht und Wind?
Es ist der Vater mit seinem Kind;
Er hat den Knaben wohl in dem Arm,
Er faßt ihn sicher, er hält ihn warm.

Mein Sohn, was birgst du so bang dein Gesicht? -
Siehst, Vater, du den Erlkönig nicht?
Den Erlenkönig mit Kron und Schweif? -
Mein Sohn, es ist ein Nebelstreif. -

"Du liebes Kind, komm, geh mit mir!
Gar schöne Spiele spiel ich mit dir;
Manch bunte Blumen sind an dem Strand,
Meine Mutter hat manch gülden Gewand."

Mein Vater, mein Vater, und hörest du nicht,
Was Erlenkönig mir leise verspricht? -
Sei ruhig, bleibe ruhig, mein Kind;
In dürren Blättern säuselt der Wind. -

Willst, feiner Knabe, du mit mir gehn?
Meine Töchter sollen dich warten schön;
Meine Töchter führen den nächtlichen Reihn,
Und wiegen und tanzen und singen dich ein."

Mein Vater, mein Vater, und siehst du nicht dort
Erlkönigs Töchter am düstern Ort? -
Mein Sohn, mein Sohn, ich seh es genau:
Es scheinen die alten Weiden so grau. -

"Ich liebe dich, mich reizt deine schöne Gestalt;
Und bist du nicht willig, so brauch ich Gewalt."
Mein Vater, mein Vater, jetzt faßt er mich an!

Erlkönig hat mir ein Leids getan! -

Dem Vater grauset, er reitet geschwind,
Er hält in Armen das ächzende Kind,
Erreicht den Hof mit Mühe und Not;
In seinen Armen das Kind war tot.

Král duchů v překladu Otokara Fischera

Kdo to tak pozdě ujíždí tmou?
To otec s dítětem před sebou,
v náručí synáčka zahřívá,
tak jedou vichrem, jedou ti dva.

'Co schováváš oči, nač by ses bál?'
"Ty nevidíš tatínku, že je tam král?
Král duchů s korunou... vlečka až sem..."
'Jen mlha, děcko, leží pod lesem.'

»Pojď se mnou, chlapečku, vezmu tě k nám,
budem se dobře mít, všechno ti dám,
mám kvítí všech barev v svém království
a plášť mé matky se zlatem jen skví.«

"Tatínku, tatínku, neslyšíš nic?
Král duchů mě volá čím dál tím víc!"
'Klid, dítě, sed' klidně a neměj strach,
to šustí jen listí v křoviskách.'

»Pojď se mnou, hezký chlapečku, chceš?
Mé dcerky tě chtějí za bratra též.
Mé dcerky protančí celičkou noc,
uspí tě v písničkách na dobrou noc.«

"Tam, táto, tam do tmy se podívej!
Král duchů a princezny kolem něj!"
'Už hledím, hledím, děcko do mlhy:
to jsou přec vrby, ty staré mátohy!'

»Můj mazlíčku, tvé krásné tilko mám rád -
pojď po dobrém, sic budeš litovat!«
"Tatínku, táto, už na mě sáhl král!
Co mi Král duchů, co mi udělal!"

Tu zděsí se otec, pustí se v cval,
s chroptícím děckem domů se hnál.

Do dvorce dojel z posledních sil,
děcko však z mrtvých již nevzkřísil.

Poprvé zhudebnila tuto baladu jako součást Goetheho hry *die Fischerin Corona Elisabeth Wilhelmine Schröter* (1782, ve sbírce 1786). O této pěvkyni, skladatelce a herečce, jež většinu své kariéry strávila ve Výmaru, budeme hovořit na jiném místě. Uvedme však, že s Goethem byla ve Výmaru v úzkém kontaktu a znala mnohé jeho názory stran umění. Byla to právě Goethova iniciativa, jež tuto výtečnou pěveckou žačku Johanna Adama Hillera do Výmaru přivedla. Píseň má jednoduchý strofický charakter s nekomplikovaným klavírním doprovodem a nepříliš velkým ambitem zpěvní melodie.

Nahrávka zde:

<https://www.youtube.com/watch?v=6QBoN1IjWw>

Noty zde:

[https://imslp.org/wiki/25_Lieder_\(Schr%C3%B6ter%2C_Corona\)](https://imslp.org/wiki/25_Lieder_(Schr%C3%B6ter%2C_Corona))

A nyní tuto podobu Goethovy balady porovnejme s verzí Johanna Friedricha Reichardta z r. 1794. Všimněte si jak podoby, tak i charakteru klavírního doprovodu, struktury melodické linky, vyjádření obsahu a dramatickosti básně hudebními prostředky (mj. imitace jízdy na koni).

Nahrávka např. zde:

<https://www.nml3.naxosmusiclibrary.com/catalogue/KL1510>

(track 13)

Noty zde:

[https://imslp.org/wiki/Erlk%C3%B6nig_\(Reichardt%2C_Johann_Friedrich\)](https://imslp.org/wiki/Erlk%C3%B6nig_(Reichardt%2C_Johann_Friedrich))

Goethovu baladu zhudebnil roku 1797 i další reprezentant II. berlínské písňové školy a Goetheho přítel, Carl Friedrich Zelter. Zajímavé bude srovnání nejen Zelterovy verze s Reichardtovou.

Jeho verze zde:

<https://www.youtube.com/watch?v=DA5L6h2Rj1U>

Noty např. zde:

[https://imslp.org/wiki/Gedichte_von_Goethe_in_Compositionen_\(Friedlaender%2C_Max\)](https://imslp.org/wiki/Gedichte_von_Goethe_in_Compositionen_(Friedlaender%2C_Max))

A nyní porovnejme balady dvou představitelů II. berlínské školy, Reichardta a Zeltera, se Schubertovou verzí (z r. 1815), již Goethe vyčítal přílišnou imaginativnost. Povšimněte si charakteristických repetitivních postupů v klavírním doprovodu. Náznak doprovodného principu „motum perpetuum“ se u Schuberta často objevuje v rozličných obměnách (např. i v jeho zřejmě nejslavnější písni na Goetheho verše, Gretchen am Spinnrade).

<https://www.youtube.com/watch?v=a2J9Yn2YjjE>

[https://imslp.org/wiki/Erlk%C3%B6nig%2C_D.328_\(Schubert%2C_Franz\)](https://imslp.org/wiki/Erlk%C3%B6nig%2C_D.328_(Schubert%2C_Franz))

V rámci širší komparace věnujme pozornost ještě způsobu, kterým se Goetheho předlohy r. 1818 zhostil jeden z nejvýznamnějších autorů balad po Johannu Rudolphu Zumsteegovi, Carl Loewe (1796-1869). Pozoruhodné jsou i jeho další balady na Goetha i jiné autory (Der Totentanz, Herr Oluf).

<https://www.youtube.com/watch?v=BeGA1qc9ZSw>

Noty zde:

[https://imslp.org/wiki/3_Balladen%2C_Op.1_\(Loewe%2C_Carl\)](https://imslp.org/wiki/3_Balladen%2C_Op.1_(Loewe%2C_Carl))

Odlíšným způsobem se básně chopil Louis Spohr (1784–1859), který v ní vedle klavírního doprovodu přisoudil velký význam sólovým houslím.

<https://www.youtube.com/watch?v=PSBkncO6hhg>

nebo zde:

<https://www.youtube.com/watch?v=w4zeofGpZp0>

Noty zde:

[https://imslp.org/wiki/6_Ges%C3%A4nge%2C_Op.154_\(Spohr%2C_Louis\)](https://imslp.org/wiki/6_Ges%C3%A4nge%2C_Op.154_(Spohr%2C_Louis))